

SAVET
ZA ŠTAMPU

Brzo, besplatno, pravično.

IZVEŠTAJ O MONITORINGU POŠTOVANJA KODEKSA NOVINARA SRBIJE U
DNEVNIM NOVINAMA U PERIODU OD 1. JULA 2023. DO 31. DECEMBRA
2023. GODINE

#EY
ZA TEBE

Ovaj izveštaj objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za sadržinu izveštaja odgovoran je isključivo Savet za štampu i izveštaj ne odražava nužno zvanične stavove Evropske unije.

IZVEŠTAJ O MONITORINGU POŠTOVANJA KODEKSA NOVINARA SRBIJE U DNEVNIM NOVINAMA U PERIODU OD 1. JULA 2023. DO 31. DECEMBRA 2023. GODINE

Devetu godinu za redom, Savet za štampu je pratio poštovanje Kodeksa novinara Srbije. Monitoring je trajao šest meseci – od 1. jula 2023. do 31. decembra 2023. Obuhvaćeno je devet dnevnih listova koji se distribuiraju na nacionalnom nivou: Alo, Blic, Danas, Večernje novosti, Informer, Kurir, Politika, Nova i Srpski telegraf. Kao i ranijih godina, beleženi su nesporni prekršaji Kodeksa novinara Srbije, koji su prikazani u tabeli: uz naziv medija, datum objavljivanja teksta, naziv rubrike, strane i naslova teksta.

U odnosu na prethodni monitoring, zabeležen je izvestan rast prosečnog mesečnog broja prekršaja Kodeksa, ali ipak nije dostignut rekord iz 2021. godine, kada je zabeležena najveća mesečna učestalost kršenja Kodeksa u poslednjih pet godina.

I dalje tabloidi prednjače u kršenju Kodeksa. Najveći broj prekršaja ove godine napravio je Alo, a kao najprofesionalniji i ove godine pokazao se Danas. Politika, koja je do sada, uz Danas, prednjačila u profesionalnom izveštavanju, ove godine je povećala broj kršenja Kodeksa.

OPŠTA ZAPAŽANJA

Ukupno je zabeležen 4141 tekst u kome je prekršena bar jedna tačka Kodeksa (iako je u većini slučajeva prekršeno više tačaka). Ukoliko uporedimo ovaj nalaz s nalazima iz istog perioda prethodnih godina - uzmimo oktobar kao jedini mesec u kome je, od 2018. do 2023. godine, redovno rađen monitoring – primetno je da se ne može govoriti o jasnom trendu rasta ili pada uočenog broja prekršaja Kodeksa. Ove

godine jeste uočen izvestan rast prosečnog mesečnog broja prekršaja, ali se to dešavalo i ranije, pa je, po pravilu, sledeća godina bila obeležena manjom učestalošću kršenja pravila profesionalnog novinarstva.

Kao i ranijih godina, Kodeks se najčešće krši u izveštavanju o domaćim političkim temama (što je ove godine bilo naglašeno zbog izborne kampanje) krivičnim delima i estradnim temama, prvenstveno u delu izveštavanja u rijaliti programima.

Konstanta ovih monitoringa jeste da se najčešće krše tačke poglavlja 4, koje se odnose na odgovornost novinara (1629 prekršaja), ali je ove godine samo neznatno manji i broj kršenja tački poglavlja 1, koje se odnosi na istinitost izveštavanja (1624). U veoma velikom broju krše se i tačke iz poglavlja 7, koje se odnosi na poštovanje privatnosti (990 prekršaja).

Kad je reč o poglavlju 4 (odgovornost novinara), pre svega se krši tačka 3 koja se odnosi na kršenje prava na pretpostavku nevinosti (zabranu objavljivanja podataka koji upućuju na identitet osobe osumnjičene za krivično delo), tačka 6 koja propisuje obavezu poštovanja kulture i etike javne reči, kao i tačka 7 koja se tiče prikrivenog (neobebeženog) reklamiranja.

Kada je u pitanju tačka 3, kontinuirano se objavljuje ne nužno identitet, ali niz podataka koji upućuju na identitet osumnjičenog: fotografija njegove kuće, imena njegove rodbine ili najuže porodice, karakteristično zanimanje, pozicija u sredini iz koje potiče, itd. Tačka 6 se u praktično svim slučajevima krši ili u zabavnoj rubrici (izveštaji iz rijaliti programa), ili na prvim stranicama listova (rezervisanim za politiku). Što se tiče tačke 7, i dalje važi zaključak iz prethodog monitoringa – u odnosu na prve godine praćenja poštovanja Kodeksa, mediji se sada više trude da na neki način označe oglase ili PR tekstove.

Ipak, to ponekad nije dovoljno, jer i dalje postoji značajan broj primera da se uz tekst navode nikom razumljive šifre ili jedva vidljiva naznaka da je u pitanju promotivni tekst.

I dalje se često krši i tačka 4 Poglavlja 4, koja se odnosi na pornografske i uznemirujuće sadržaje. Pornografski su se gotovo isključivo odnosili na prepričavanje seksualnih avantura učesnika rijalitija, dok su uznemirujući sadržaji registrovani u izveštavanju o krivičnim delima i saobraćajnim nesrećama. Takođe, i dalje je primetan veliki broj tekstova kojima se potpiruju stereotipi i međunacionalna netrpeljivost. Albanci se u tabloidima praktično uvek označavaju kao Šiptari, dok je za Hrvate, ne doduše u tolikoj meri, rezervisana reč "ustaše"

U odnosu na prethodni monitoring, zabeležen je značajan rast broja prekršaja u poglavlju 1, za šta je, uglavnom, zaslužno izveštavanje o političkim temama, gde se veoma često iznose neistinite informacije, nagađanja i pretpostavke se predstavljaju kao činjenice i ne konsultuje se više izvora informacija. U okviru poglavlja 7, koje se odnosi na poštovanje privatnosti, najšešće se krše tačke 1 (poštovanje privatnosti, dostojanstva i integriteta ličnosti o kojoj se piše) ali i tačka 4, koja propisuje obavezu novinara da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena ili podataka na osnovu kojih se može ustanoviti njegov identitet.

IZBORNA KAMPANJA

Kampanja za parlamentarne, pokrajinske i beogradske izbore održane u decembru, donela je značajan broj prekršaja Kodeksa, naročito tačaka koje se odnose na istinitost izveštavanja (sve tačke iz tog poglavlja),

nezavisnost od pritiska (tačke 1 i 2), odgovornost novinara (tačke 1 i 6) i novinarsku pažnju (tačke 2 i 3).

Većina medija iscrpno izveštava o aktivnostima i kampanji vlasti, uz potpuno prećutkivanje svega što je negativno u njenom radu.

Selektivno informisanje, odnosno prećutkivanje činjenica, primetno je i u slučaju prenošenja stavova međunarodnih zvaničnika i institucija, ukoliko su ona nepovoljna po vlast – na primer, prilikom dolaska Ursule Fon der Lajen u Beograd, tokom koga je govorila o faktičkom priznanju Kosova, većina medija izostavlja taj deo i prenosi samo pohvale na račun vlasti.

Istovremeno, uočljiva je potpuna zatvorenost za promociju stavova i ideja opozicije, sasvim u suprotnosti sa prvom tačkom Kodeksa, koja govori o obavezi novinara da tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izvesti o događajima od interesa za javnost. List koji nije tabloid, tako je posvetio identičan prostor ujedinjavanju opozicije i prilogu o tome kako Aleksandar Vučić, pravi čvarke.

Izveštavanje o opoziciji uglavnom je izrazito negativno. Tabloidi objavljuju veliki broj najčešće nepotpisanih tekstova u kojima se iznose neistine o opoziciji i njenim liderima, uz potpuno ignorisanje njihovih demantija (npr. slučaj “Aleksić i tast”, odnosno ponovljeno pisanje o navodnom nezakonitom raspolaganju budžetskim novcem od strane Miroslava Aleksića i njegovog tasta i neprenošenje Aleksićevog podsećanja da je, zbog takvog pisanja medija, već dobio nekoliko sudskih procesa). Višednevno ponavljanje istih tvrdnji kojim se blate Aleksić i njegov tast jedan je od primera vođenja kampanje protiv određenih ličnosti za koje u aktuelnom Kodeksu novinara ne postoji odgovarajuće pravilo koje bi, ukoliko bi postojala dobra volja, moglo sprečiti takav način ugrožavanja prava građana.

Još jedan od načina blaćenja opozicionih stranaka u provladinim medijima jeste prenošenje postova anonimnih naloga na mreži X koji se, bez ikakvih osnova, predstavljaju kao “planovi Đilasovske opozicije”, uz kršenje više tačaka Kodeksa. Građani se zastrašuju navođenjem navodnih planova za izazivanje haosa i nasilnih akcija, paljenje Skupštine (tekstovi sa naslovima “Đilasovci: Ako izgubimo na izborima, zapalićemo državu”, ili “ Ponovo bi da zapale državu!”)...Predstavnici opozicije se neosnovano povezuju sa “neprijateljima Srbije” – nekad je to Aljbin Kurti, nekad “ustaše”, “zapadni moćnici”, govori se o stranim špijunima koji rade protiv srpske vlasti, a time i protiv Srbije, i nigde nema nikakvog dokaza za te tvrdnje.

Osim toga, nastavljena je i praksa objavljivanja reakcija na izjave opozicionih lidera koje prethodno nisu objavljene - tako se reaguje na nešto što je čitaocima nepoznato.

Ponovo se pojavljuju naslovi u kojima se navodi nepostojeći citat (recimo, tekst s naslovom Đilas: Izbori su šansa da sredimo Šolaku frekvenciju, iako on to nikad nije rekao, a u tekstu se navodi očigledna spekulacija o takvom navodnom stavu lidera opozicione stranke.). Objavljen je i veliki broj tekstova s ciljem da se, na osnovu neistina i pretpostavki navedenih kao činjenice, unese razdor u opozicione redove i tako povećaju izborne šanse vlasti (“Lazović: Đilas je homofob i rasista!”, “Jovanović odigrao igru za evropsku kolonu, pa rasturio desnicu u paramparčad!”).

I ove godine nalazimo u više različitih listova potpuno ista “saznanja” saopštena istim rečima: na primer, u vreme novembarskog štrajka radnika Pošte, istog dana se pojavljuje nekoliko tekstova u kojima se, na isti način, za protest zaposlenih okrivljuju Dragan Đilas i Dragan Šolak. Izveštavanje o štrajkovima i protestima određenih kategorija građana, na čije probleme su uticale odluke vlasti, naročito je negativno u

periodu predizborne kampanje – protesti se karakterišu kao “politički”, a informacije se objavljuju selektivno, uz potpuno prećutkivanje činjenica vezanih za razloge stupanja u protest.

Kao deo predizborne kampanje mogla bi se tretirati i kampanja protiv dnevnog lista Danas, koji je optužen za vređanje porodice Aleksandra Vučića, uz kršenje brojnih odredbi Kodeksa (neistinito informisanje, nagađanja predstavljena kao činjenice, kleveta, ekonomski i politički interesi izdavača, nedostatak novinarske pažnje, prećutkivanje činjenica...). A zapravo je sam Vučić u TV nastupu odgovarao na tračeve s društvenih mreža o svom ocu, nakon čega je Danas objavio tekst u kome je rekao isto što i predsednik Srbije – da je njegov otac Anđelko Vučić, a ne novinar koji se pominje u traču o kome je Vučić govorio. Činjenica da je Danas dao priliku i prozvanom novinaru da to potvrdi, iskorišćena je za snažnu kampanju protiv Danasa u svim provladinim medijima.

Zanimljivo je takođe da ovakvo izveštavanje nije prestalo ni posle izbora, pa je poslednjeg dana 2023. na naslovnoj strani jednog tabloida, objavljen intervju s komšijom iz detinjstva Aleksandra Vučića.

IZVEŠTAVANJE O KRIVIČNIM DELIMA

Kao i u prethodnim ciklusima monitoringa, u izveštajima o krivičnim delima najčešće je kršena tačka o obavezi poštovanja prava na pretpostavku nevinosti, ali su tu prisutne i druge “stare boljke”.

U slučaju ubistva 17-ogodišnje Noe Milivojev, mediji su na samom startu otkrili ime i prezime osumnjičenog, a potom i sve gnusne detalje uništavanja raskomadnog tela. Uz sve to, objavljivani su podaci iz istrage, analizirani mogući uzroci ubistva, intervjuisane komšije i detaljno ispitivan privatni život žrtve.

Tokom posmatranog perioda, slična pažnja medija i gotovo isti stepen neprofesionalnosti zabeleženi su u slučaju ubistva devojčice Vanje Đorčevske iz Skoplja i višestrukog ubistva u Gradačcu - danima su u kontinuitetu kršeni pravo na pretpostavku nevinosti, spekulisanje o motivima ubica, kršenje prava na privatnost, na dostojanstvo žrtve, itd.

Posebno je indikativan, pa i poučan, slučaj napuštene devojčice koja je posle više dana pronađena u kadi, u veoma lošem mentalnom i fizičkom stanju. Iako je njen identitet morao da ostane skriven po svaku cenu, mediji su ga otkrili najpre vođeni navodno "dobrim namerama", izveštavajući o njenom oporavku, a potom i vrlo direktno - objavljujući ime, prezime i fotografiju oca optuženog za zapostavljanje.

Kodeks novinara Srbije, zakoni ove države, baš kao i načela elementarne novinarske pažnje, nalažu poseban oprez kada je u pitanju zaštita identiteta maloletnika, što u ovom slučaju nisu poštovali čak ni mediji koji pretenduju na profesionalnost. Time je dugoročno učinjeno zlo inače namučenom detetu, koje će ovako biti doživotno obeleženo.

Uprkos izuzetnom javnom interesu u slučaju masovnog ubistva u beogradskoj školi "Vladislav Ribnikar", utisak je da se mediji nisu bavili suštinom, propustima sistema, posledicama po društvo, već efemernim aspektima tragedije. To se posebno odnosi na čitave serijale posvećene svakodnevicu maloletnog ubice K.K. Saznali smo tako da mu se sviđa bolnička hrana, da je naviknut na luksuzna jela i putovanja, da mu nedostaje njegov frizer, da je očekivao rođendanske poklone, da je hteo da ide u kupovinu jelke i novogodišnjih ukrasa,...Osim što je u pitanju kršenje tačke 2 prvog poglavlja Kodeksa (nagađanja predstavljena kao činjenice), ovakvo izveštavanje je od K.K. stvorilo neku vrstu medijske zvezde, što vređa porodice ubijene dece, a istovremeno prevazilazi odredbe Kodeksa.

IZVEŠTAVANJE O ESTRADI

Kao i u svakoj prethodnoj sezoni monitoringa, u negativnom se kontekstu ističe izveštavanje o estradi. Ni ovaj put nije bilo drugačije, izuzev što je očigledno da se termin "estrada" posmatra daleko šire nego ranije: to više nisu samo pevači i rijaliti zvezde, već bivši učesnici rijalitija, njihovi bračni partneri, bivši partneri, ljubavnici i ljubavnice, prijatelji.

Sve to, dodatno je spustilo i inače nizak nivo profesionalizma u ovom segmentu, pa su nekadašnji izuzeci sada postali medijski mejnstrim: sasvim se slobodno i gotovo svakodnevno izveštava o abortusima, ljubavničkim veštinama, telesnim izlučevinama ili pijanstvima te "nove" estrade.

Nastavljena je praksa detaljnog prenošenja događaja iz rijaliti programa - s eksplicitnim opisima seksa, svađa i nasilja, ali i onoga što se dešava učesnicima, a formalno ne spada u rijaliti. Samobistvo brata jedne rijaliti zvezde, bilo je prilika da se detaljno pretrese privatni život porodice, ali i da se do najsitnijeg detalja opiše sahrana.

Za razliku od stranica posvećenih politici, gde sve deluje duboko promišljeno, stranice rezervisane za estradu deluju kao mnoštvo slučajnih ogrešenja o Kodeks i standarde. Bilo da je tako, ili sasvim drugačije, rezultat je isti - sve lošija informisanost, sve siromašniji i vulgarniji jezik, sve veća tolerancija za ono što ne bi smelo da bude tolerisano. Što se direktno prenosi u realni život i praktično nam pokazuje poguban uticaj neetičnih i neprofesionalnih medija na društvo u kome rade.